
Kształtowanie się stosunków politycznych na Warmii i Mazurach w latach 1945-1947 : (obrona pracy doktorskiej Edmunda Wojnowskiego z Olsztyna).

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 167-170

1968

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KRONIKA NAUKOWA WOJEWÓDZTWA OLSZTYNSKIEGO

KSZTAŁTOWANIE SIĘ STOSUNKÓW POLITYCZNYCH NA WARMII I MAZURACH W LATACH 1945—1947.

(Obrona pracy doktorskiej Edmunda Wojnowskiego z Olsztyna)

W dniu 2 czerwca 1967 r. odbyła się w Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie publiczna obrona pracy doktorskiej mgra Edmunda Wojnowskiego, pracownika Ośrodka Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie. Promotorem pracy był prof. dr Franciszek Ryszka, kierownik Zakładu Historii Polski Ludowej Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk; recenzentami: prof. dr Tadeusz Cieślak, zastępca sekretarza Wydziału I Nauk Społecznych Polskiej Akademii Nauk oraz prof. dr Bogusław Leśnodorski, dziekan Wydziału Prawa Uniwersytetu Warszawskiego.

Rozprawa mgra Wojnowskiego pt. *Kształtowanie się stosunków politycznych na Warmii i Mazurach w latach 1945—1947* stanowi pierwszą próbę oświetlenia tego tematu. Dopiero ostatnie lata przyniosły wzrost zainteresowań szeroko pojętym procesem repolonizacji regionu warmińsko-mazurskiego po 1945 roku. Omawiana rozprawa postawiła sobie za cel ukazanie procesu kształtowania się organów władzy ludowej oraz stosunków politycznych na terytorium potocznie określanym jako Warmia i Mazury. Ramy chronologiczne pracy określono z jednej strony datą 30 marca 1945 r. (rozpoczęcie oficjalnej działalności polskich władz administracyjnych na Warmii i Mazurach) oraz z drugiej strony datą 19 stycznia 1947 r. (wybory do Sejmu Ustawodawczego Rzeczypospolitej Polskiej).

W celu ukazania ciągłości czy uwarunkowania pewnych zjawisk autor scharakteryzował ogólnie okres poprzedzający, który miał wpływ na procesy historyczne lat następnych. Cezura końcowa zamykająca ramy chronologiczne pracy odpowiada przyjętej w nauce polskiej periodyzacji dziejów politycznych Polski Ludowej. Znajduje ona poza tym uzasadnienie w przebiegu procesów politycznych w regionie warmińsko-mazurskim. W wyniku zwycięstwa wyborczego bloku stronnictw demokratycznych nastąpiła bowiem w Olsztyńskiem istotna zmiana w układzie sił politycznych. Z życia politycznego zostało wyeliminowane, jako zorganizowana siła, Polskie Stronnictwo Ludowe, nastąpił wyraźny regres podziemia zbrojnego i politycznego, zarysowały się wyraźniej elementy stabilizacji politycznej i gospodarczej. Punkt ciężkości życia politycznego przesunął się z ostrej walki politycznej na konstruktywną działalność organizacyjną. W pracy swej autor dążył do ukazania specyficznych cech politycznych w Olsztyńskiem. Wynikały one z okoliczności historycznych, towarzyszących powrotowi tego regionu do Polski, z ostrego i skomplikowanego charakteru działań wojennych oraz ze stosunków gospodarczych

i ludnościowych. Dlatego specjalne były tutaj zadania władzy państwowej, która rozpoczęła m. in. proces repolonizacji tego obszaru.

W pracy wyodrębniono trzy okresy: 1. 30 marca 1945 r. — 28 grudnia 1945 r.; 2. styczeń 1946 r. — czerwiec 1946 r.; 3. lipiec 1946 r. — styczeń 1947 r. W pierwszym okresie zjawiskiem dominującym była budowa polskiego aparatu administracji państwowej oraz sieci organizacyjnej partii demokratycznych (Polskiej Partii Robotniczej, Polskiej Partii Socjalistycznej, Stronnictwa Ludowego i Stronnictwa Demokratycznego), organizacji masowych (związki młodzieży, związki zawodowe i inne). Powołanie do życia Mazurskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej zamknęło okres budowy podstawowych organów aparatu władzy i świadczyło o dostatecznym co najmniej rozwoju osadnictwa i działalności organizacji politycznych. Od końca 1945 r., a w zasadzie dopiero na przełomie lat 1945—1946 w życiu politycznym regionu pojawił się nowy czynnik. Było nim Polskie Stronnictwo Ludowe, wyrażające legalną opozycję. W stosunkach politycznych zarysował się element ostrej walki, która siłą rzeczy osłabiła procesy stabilizacyjne we wszystkich dziedzinach życia regionu. Referendum ludowe zamknęło pierwszy etap tej walki i dlatego data jego przeprowadzenia może być uznana za koniec drugiego okresu. Uzasadnienie formalne dla wyodrębnienia pierwszej połowy 1946 r. jako oddzielnego okresu stanowi decyzja o utworzeniu województwa olsztyńskiego. Z tą chwilą zamknęto okres działalności administracji specjalnej (instytucja Pełnomocnika Rządu), wprowadzono unifikację systemu administracyjnego w województwie z obowiązującym na całym obszarze Rzeczypospolitej Polskiej.

Trzeci okres (lipiec 1946 r. — styczeń 1947 r.) charakteryzował się dalszym zaostrzeniem walki politycznej, zakończonej zwycięstwem w wyborach do Sejmu Ustawodawczego. W regionie dokonała się zmiana układu sił. Polskie Stronnictwo Ludowe w wyniku kryzysu wewnętrznego oraz działalności partii bloku demokratycznego i czynników administracyjnych zostało praktycznie wyeliminowane z życia politycznego. W oddzielnym rozdziale omówiono problem polskiej ludności rodzimej, co uzasadnione jest zarówno znaczeniem politycznym tego problemu w pierwszych latach istnienia władzy ludowej na Warmii i Mazurach jak i jego złożonością społeczną.

Opracowanie tematu utrudniało wiele czynników. Wynikały one z braku wystarczających badań nad historią polityczną okresu Polski Ludowej w skali ogólnopolskiej jak również w skali regionalnej. Również stan zachowania i opracowania bazy archiwalnej dotyczącej tematu nastroczał wiele trudności. Baza źródłowa, zarówno pod względem ilości jak i jakości pozostawia wiele do życzenia. W niektórych przypadkach zachowała się tylko fragmentaryczna dokumentacja. Niełatwa była także konfrontacja przekazów źródłowych różnych proveniencji. Wykorzystane w pracy źródła archiwalne można podzielić na trzy grupy. Pierwszą stanowią dokumenty proveniencji państwowej — znajdujące się w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Olsztynie oraz w Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Składają się na nią akta Pełnomocnika Rządu na Okręg Mazurski — jego sprawozdania sytuacyjne dla Generalnego Pełnomocnika Rządu dla Ziem Odzyskanych, a później Ministerstwa Ziem Odzyskanych, raporty, meldunki i korespondencja, sprawozdania wydziałów Urzędu Pełnomocnika Rządu, materiały z inspekcji itp. Dokumentacja ta ma pierwszorzędne znaczenie dla poznania warunków, w jakich tworzonej polską administrację w okręgu mazurskim, dla poznania problematyki ludnościowej, sytuacji gospodarczej, a także w pewnym stopniu stosunków politycznych. Trudności w korzystaniu z zasobów Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie wynikają z nieuporządkowania zespołu Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej, w skład którego wchodzi omawiane akta

oraz z luk w dokumentacji niektórych wydziałów Urzędu Pełnomocnika Rządu, a później Urzędu Wojewódzkiego w Olsztynie. Z zasobów Archiwum Akt Nowych w Warszawie wykorzystano zespoły: Ministerstwa Administracji Publicznej, Ministerstwa Ziem Odzyskanych, Grup Operacyjnych i Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego. Zawierają one dokumenty ilustrujące politykę centralnych władz państwowych wobec problemów społecznych i gospodarczych Ziem Odzyskanych, częściowo także okręgu mazurskiego, a także materiały sprawozdawcze władz wojewódzkich i raporty z inspekcji prowadzonych w okręgu mazurskim.

Dla odtworzenia rozwoju poszczególnych partii politycznych wykorzystano zasoby Archiwum Zakładu Historii Partii przy Komitecie Centralnym PZPR oraz Archiwum Komitetu Wojewódzkiego Partii w Olsztynie. Znajdujące się tam materiały dotyczą przede wszystkim Polskiej Partii Robotniczej, w mniejszym stopniu Polskiej Partii Socjalistycznej, fragmentarycznie Stronnictwa Ludowego. Najwięcej trudności sprawiało odtwarzanie dziejów ruchu ludowego. Nie udało się odnaleźć pełnej dokumentacji Stronnictwa Ludowego i Polskiego Stronnictwa Ludowego w województwie olsztyńskim, a materiały znajdujące się w Archiwum Wojewódzkiego Komitetu Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego za lata 1945/1947 mają charakter niepełny.

Istotne znaczenie dla przeprowadzonych badań posiadała dokumentacja Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Olsztynie. Na podstawie sprawozdań oraz materiałów operacyjnych byłego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego udało się odtworzyć częściowo rozwój i zasięg działania Polskiego Stronnictwa Ludowego w Olsztyńskim oraz uzyskać wgląd w działalność podziemia zbrojnego i politycznego. Akt tych nie było można niestety konfrontować z dokumentacją innych proveniencji. W pracy wykorzystano wprawdzie relacje i wspomnienia dawnych działaczy politycznych i gospodarczych tylko w tych przypadkach, kiedy możliwa była ich konfrontacja z dokumentami archiwalnymi.

Znaczną pomoc w opracowaniu tematu stanowiła prasa regionalna: „Wiadomości Mazurskie” oraz „Głos Ziemi”. „Wiadomości Mazurskie” były pismem codziennym, wydawanym przez Wojewódzki Urząd Informacji i Propagandy i przynosiły wiele, nieraz szczegółowych, informacji ze wszystkich dziedzin życia regionu. „Głos Ziemi” był pierwszym czasopismem polskim w okręgu mazurskim wydawanym po drugiej wojnie światowej. Stanowi on cenne źródło do poznania dziejów ruchu ludowego. Prasa centralna poświęcała problematyce okręgu mazurskiego niewiele miejsca i wykorzystywano ją jedynie dla porównania stosunków lokalnych z ogólnopolskimi.

Zwracając szczególną uwagę w czasie konstruowania rozprawy na odtworzenie ogólnego obrazu stosunków politycznych w dwóch pierwszych latach działalności polskiej na Warmii i Mazurach po drugiej wojnie światowej autor był świadom, że szereg problemów szczegółowych dotyczących stosunków politycznych wymaga dalszych pogłębionych studiów materiałowych, a także porównawczych, pozwalających pełniej ukazać specyficzny charakter niektórych zjawisk życia politycznego na Warmii i Mazurach w omawianym okresie.

Recenzenci podkreślili pionierski charakter pracy, zwracając uwagę na szeroką podstawę źródłową wykorzystaną przez autora oraz przejrzystość konstrukcji rozprawy i jej rzeczowość. Prof. dr B. Leśnodorski podkreślił znaczenie, jakie dla omawianego tematu mogą mieć stosunki nieformalne (np. opinie administracji, zdanie społeczności bezpartyjnej). Brak również w pracy, ważnej dla tematu, oceny polityki centralnej w stosunku do Warmii

i Mazur. Prof. dr T. Cieślak wskazał na znaczenie okresu poprzedzającego objęcie Warmii i Mazur we władanie polskie dla okresu późniejszego oraz na celowość ujęć porównawczych.

Po wysłuchaniu odpowiedzi doktoranta Rada Naukowa Instytutu Historii PAN jednogłośnie przyznała mgr. E. Wojnowskiemu tytuł doktora nauk humanistycznych.